

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ PUBLIC ADMINISTRATION AND CIVIL SERVICE ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ СЛУЖБА

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДА ТЕРРОРИЗМГЕ ҚАРСЫ ӘРЕКЕТ ЕТУДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ЖӘНЕ ӘСКЕРИ БАСҚАРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бауыржан
ӘБЖАНОВ*

Философия докторы (PhD), Қазақстан Республикасы Ұлттық
ұланы Әскери институтының бастығы, Петропавл.,
Қазақстан Республикасы, vno@vivv.kz

<https://doi.org/10.52123/1994-2370-2021-43>

ӨОЖ 323.28

ҒТАХТК 11.25.41

Аңдатпа. Мақалада қазіргі кезеңде терроризмге қарсы әрекет бойынша мемлекеттік және әскери басқару органдары әрекетінің ерекшелігі қарастырылған. Әскери қауіпсіздік контекстінде терроризмге қарсы әрекетте Қарулы Күштерді қолдану қажеттілігі негізге алынған. Мемлекеттің әртүрлі құрылымы, қарулы күштер мен азаматтық қоғам институты талданады.

Түйін сөздер: терроризм, әскери қауіпсіздік, мемлекеттік органдар, Қарулы Күштер, қарсы әрекет, қауіп-қатер, терроризмге қарсы операция, өзара әрекет.

JEL кодтар: F52

Abstract. The article examines the specifics of the activities of the state and military management bodies of the Republic of Kazakhstan to counter terrorism at the present stage. The necessity of using the Armed Forces in countering terrorism in the context of military security has been substantiated. The interaction of various state structures, power structures and civil society institutions is analyzed.

Keywords: terrorism, military security, state bodies, Armed Forces, counteraction, threat, counter-terrorist operation, interaction.

JEL codes: F52

Аннотация. В статье рассматривается специфика деятельности органов государственного и военного управления Республики Казахстан по противодействию терроризму на современном этапе. Обоснована необходимость применения Вооруженных Сил в противодействии терроризму в контексте военной безопасности. Анализируется взаимодействие различных структур государства, силовых структур и институтов гражданского общества.

Ключевые слова: терроризм, военная безопасность, государственные органы, Вооруженные Силы, противодействие, угроза, контртеррористическая операция, взаимодействие.

JEL коды: F52

Бүгінгі таңда терроризм біздің заманымыздың ең қауіпті оқиғасы ретінде әлем мемлекеттерінің, оның ішінде, Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігіне қауіп төндіруде. Шындығында, бүгінде мемлекет алдында жаңа қауіп пайда болды. Бұл қауіп айтарлықтай күрделі, өйткені ол қазіргі ағымның –

тұрақтылықтың негізгі идеологемасының құнсыздануына тікелей пропорционалды. Бұл қатынас үкімет пен қоғам арасындағы қалыптасқан қатынастарға кері әсерін тигізуі мүмкін, өйткені терроризм үкіметтің қоғамдағы тәртіп пен тұрақтылықты қамтамасыз ету қабілетіне кері әсерін тигізеді.

*Хат-хабарларға арналған автор: Б. Әбжанов, vno@vivv.kz

Терроризм соғыс қаупі ретінде барлық мемлекеттерді одан қорғану қабілеттілігін нығайтып, қорғануға мәжбүр етеді. Бұл тәсіл халықаралық қауіпсіздік пен жеке елдердің қауіпсіздігі жүйесін құру кезінде маңызды. Испандық саясаттанушы Л. Санистебан атап өткендей, «белгілі бір күрделілік деңгейінен бастап саяси жүйелер сыртқы жауларға да, элитаның билігін құлатуға тырысатын ішкі топтарға да бағытталған соғыс жүргізетін арнайы органдар құрады» (Санистебан, 2008).

Терроризмді зерттеушілердің алдында тұрған басты мәселе оның анықтамасында болып отыр. Қазіргі заманғы ғалымдар терроризмнің әр түрін пайымдайды, осыған байланысты бұл ұғымның нақты мағынасынан айрылған.

Терроризмнің жүзге жуық анықтамасы бар. Біздің зерттеуімізге негіз болатын Қазақстан Республикасының «Терроризмге қарсы әрекет туралы» Заңында көрсетілген мына анықтамаға сүйенеміз: «терроризм – зорлық-зомбылық идеологиясы мен жеке тұлғаға, қоғам мен мемлекетке нұқсан келтіруге бағытталған халық санасына қорқыныш ұялату, қауіп-қатер төндіру, зорлық-зомбылық жасау және басқа да қылмыстық әрекеттер жасау арқылы мемлекеттік орган, жергілікті басқару органдары немесе халықаралық ұйымдардың шешіміне әсер ету тәжірибесі» (Қазақстан Республикасының Парламенті, 1999).

Терроризм бұған дейін Қазақстанда болған. Зерттеушілер 1992 жылдың ақпанында Шымкент әуежайында кепілге алынған адамдарды қарастырады.

О. Губайдулин «Қазақстанда алғаш рет 1992 жылы ақпанда адамдарды кепілге алу: бұл қалай болды» мақаласында отставкадағы милиция полковнигі Габдрахим Мендешев Шымкент әуежайындағы террористер кепілге алған адамдарды құтқару бойынша жұмыстарды былайша еске алады: «кәдімгі сенбі күнгі кеш болатын, жұбайым көк базарға кеткен, осы уақытта ІІМ жедел кезекшісі Чиили ауданы орталығында террористер жолаушылар мінген рейстік автобусты басып алғаны туралы хабарлады» (Губайдулин, 2019). Бұл Қазақстанда терроризмнің алғаш рет танылуы еді.

Басқалары Алматыда 2000 жылы орын алған қарулы экстремистік топ мүшелерінің жойылғанын еске түсіреді. Еліміздің саясаттанушысы А. Чеботарев «Қазақстандағы экстремизм: қазіргі жағдай және қарсы әрекет ету мәселесі» мақаласында былай деп жазады: «2011 жылға дейін экстремистер мен құқық қорғау органдары қызметкерлері арасындағы қарулы қақтығыспен байланысты жалғыз ғана жағдай орын алған ол – Алматыда 2000 жылғы 28 қыркүйекте болған оқиға» (Чеботарев, 2016). Осылайша терроризмнің көрініс табуы 2000 жылдың басынан бастау алады. Объективті түрде терроризмнің бұл жергілікті көріністері негізінен қылмыстық сипатта болды.

Қарулы зорлық-зомбылықты қолдану қаупі жоюға, азайтуға, мемлекет пен халықтың мүдделерін сыртқы әскери күштен қорғау атмосферасын құруға деген ұмтылысты тудырады. Әскери қауіпсіздік ұлттық компонент бола отырып, кез-келген мемлекеттің маңызды басымдығына айналады, бұл оны қамтамасыз ету бойынша нақты іс-әрекеттердің пайда болуына әкеледі.

Сонымен бірге, әскери қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің жалпы жүйесінің тек бір жағы болып табылады және қоғамның, мемлекеттің және адамның әскери қақтығыста да, бейбіт уақытта да тиімді қызмет етуінің жағдайларын қамтамасыз етуге бағытталған деп түсіну керек.

Ресейлік саясаттанушылар, ереже бойынша, әскери қауіпсіздікті Ресей үшін әскери қауіптер мен қауіп-қатердің болмауы, әскери қауіпті және қауіп-қатерлерді азайту немесе жою арқылы, оларға белгілі бір дәрежеде жауап қайтару, елдің әскери күш қолдану немесе қолдану қаупіне қарсы тұру қабілетіне кепілдік беру, сырттан келген қарулы шабуылдарға тойтарыс беруге және ел ішіндегі қарулы көтерілістерді басуға дайын болуды олар мәдени және тарихи құбылыс ретінде қарастырады (Бельков, 2010). Сондықтан әскери қауіпсіздік көбінесе мемлекет (қоғам, жеке адам) әскери қауіп-қатерлерден қорғалатын әлеуметтік және әскери-саяси жүйенің белгілі деңгейі ретінде айшықталады.

Қазақстан Республикасының әскери күш қолдануы мемлекеттің әскери қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін әскери

емес тәсілдермен мүмкіндіктер болмаған жағдайда қолға алынады (*Қазақстан Республикасының Президенті, 2017*). Терроризмге қарсы іс-қимыл жағдайында әскери күш қолданылуы сөзсіз.

Қазақстан Республикасының әскери доктринасында әскери қауіпсіздікке нақты анықтама берілмеген, бірақ әскери қауіпсіздікке ықпал ететін факторларды анықтайды. «Қазіргі жағдайда Қазақстан Республикасының әскери қауіпсіздігіне келесі факторлар әсер етеді:

1) мемлекеттер немесе әскери-саяси одақтардың Қазақстан Республикасындағы стратегиялық ресурстар мен көлік инфрақұрылымына бақылау жасау үшін ықпалын кеңейтуге тырысуы;

2) аймақтағы халықаралық террористік және экстремистік ұйымдар әрекеті белсенділігінің күшеюі, ішкі жағдайды тұрақсыздандыру мақсатында Қазақстан Республикасында эмиссарларды, сонымен қатар, террористік және экстремистік ұйымдар құрамына енетін қазақстандық азаматтарды қолдану;

3) аймақты әскерилендіру және Қазақстан Республикасын «қару-жарақты қуалауға» итермелеу;

4) жойқын күштердің жаппай қырып-жою қаруына, оны дайындау технологиясына, кәдімгі қару, оқ-дәріге, жарылғыш заттарға және тағы басқа да қырып-жою құралдарына қолжетімділігі» (*Қазақстан Республикасының әскери доктринасы, 2017*).

Жаһандану жағдайында террористік топтардың ауқымы мен технологиялық жабдықталуы өсті, сондықтан да бүгінгі таңда терроризм қаупі күрт өсті.

Осыған байланысты әскери қауіпсіздік пен терроризмге қарсы күрестің жаңа түрлерін қамтамасыз ету бойынша жаңа міндеттер туындайды. Қақтығыстардың алдын алу, оларды әскери емес жолдармен шешу міндеті қаншалықты сәтті болса, соғұрлым әскери күшке ауыртпалық аз түседі. Егер мемлекеттің әскери қорғанысының негізгі түрлері толығымен игерілген болса, онда терроризмге қарсы тұрудың әскери емес құралдарының проблемалары жеткілікті түрде дамымағанын атап өткен жөн. Мемлекеттік органдар жүзеге асыратын шаралар бөлек және жеткіліксіз жүзеге

асырылады. Сондықтан мемлекет әскери күш қолдануға мәжбүр, ал әрбір мемлекет өзінің ұлттық мүдделеріне, геосаяси факторларына қарай өз аумағында қызметі заңсыз деп танылған халықаралық террористік ұйымдардың ауқымын анықтайды. Мұндай шараларды Қазақстан да қолданды.

Халықаралық террористік ұйымдардың іс-әрекетін, құрамын және әрекеттерінің сипатын зерттей келе, біз олардың кейбір даму тенденцияларын, сондай-ақ бұл нысандарда және әрекет ету әдістерінде танылатын олардың тактикасындағы ұйымдасып, жетілдіріліп отыратын өзгерістерді анықтадық. Мұндай талдау терроризмге қарсы іс-қимылдың әдістерін, нысандары мен жүйесін мемлекеттік қауіпсіздік тұрғысынан анықтау үшін қажет.

Терроризм қаупін, техникалық құрал-жабдықтар мен террористік ұйымдардың тактикасындағы өзгерістерді және одан туындайтын әскери қауіпсіздік міндеттерін ескере отырып, мемлекетті қорғау міндеттерін тек әскери күш қолданумен ғана шектеуге болмайды. Демек, олар кеңірек мемлекеттік шеңберде шешілуі керек.

Жалпы, Қазақстанда терроризмнің алдын алу және оған қарсы іс-қимыл шаралары мыналарға бағытталған:

- терроризмнің алдын алу, қоғамда радикалды идеологияға қарсы имунитетті қалыптастыру және радикалды көріністерге төзбеушілік;

- Қазақстан Республикасы халқының радикалдануына сыртқы факторлардың әсерін азайту;

- экстремизм мен терроризм фактілерін анықтау және жолын кесу тиімділігін арттыру, оның ішінде мемлекеттік және құқық қорғау органдарының қызметін қамтамасыз ету жүйесін жетілдіру;

- экстремизм мен терроризм актілеріне ден қою, сондай-ақ олардың салдарын азайту және (немесе) жою жүйесін жетілдіру.

Террористердің қол сұғушылықтарынан қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі субъектісі мемлекет болып табылады. Терроризмге қарсы іс-қимылдың мемлекеттік жүйесіне Қазақстан Республикасы Президентінің, Парламентінің, Үкіметінің, сондай-ақ

терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы қызметті үйлестіру жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органдардың осы саладағы қызметі кіреді (1 сурет).

Мемлекет пен әскери басқарудың өзара байланысы аспектісінде қауіпсіздікті қамтамасыз ету субъектісінің функциялары қандай?

Қазақстан Республикасының Президенті терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын айқындайды; Қазақстан Республикасының терроризмге қарсы орталығы туралы ережені бекітеді; терроризмге қарсы комиссиялар туралы типтік ережені бекітеді; республикалық, облыстық, республикалық маңызы бар қаланың, астананың, ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) терроризммен

күрес жөніндегі жедел штабы туралы ережені бекітеді; теңізде жүзу қауіпсіздігін қамтамасыз етуде Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде әуе кеңістігінде, ішкі суларда, аумақтық теңізде терроризм актілерін тоқтату үшін қару-жарақты, әскери техниканы және арнайы құралдарды қолдану тәртібі туралы нұсқаулықты бекітеді.

Қазақстан Республикасының Парламенті соғыс және бейбітшілік мәселелерін шешеді; Республика Президентінің ұсынысы бойынша республиканың Қарулы Күштерін бейбітшілік пен қауіпсіздікті қолдау жөніндегі халықаралық міндеттемелерді орындау үшін пайдалану туралы шешім қабылдайды.

1 сурет – Мемлекеттің терроризмге қарсы шарларының жүйесі

Қазақстан Республикасының Үкіметі терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың қызметін қажетті күштермен, құралдармен және ресурстармен қамтамасыз етуді ұйымдастырады; терроризмнің алдын алу, терроризмнің салдарын барынша азайту және (немесе) жою жөніндегі іс-шараларды әзірлеуді және жүзеге асыруды ұйымдастырады; Қазақстан Республикасындағы терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы қызметті ұйымдастыру тәртібін анықтайды және т.б.

Мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары терроризмге қарсы іс-қимылды өз құзіреті шегінде жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасында терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы қызметті үйлестіру жөніндегі уәкілетті

мемлекеттік орган терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметін үйлестіретін Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті болып табылады. Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қауіпсіздік жүйелерін жетілдіру және террористік қатерлерді бейтараптандыруға дайындық жөніндегі іс-шаралар кешенін жүзеге асыруын бақылауды іске асырады.

Терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік органдардың қызметін үйлестіру осы органдардың өзара іс-қимылына қол жеткізу, өзара ақпарат алмасу және жалпы міндеттер мен мақсаттарды жүзеге асыру үшін олардың іс-әрекеттерінің жүйелілігі арқылы жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығы туралы ережені және терроризмге қарсы комиссиялар туралы үлгілік ережені Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді. Терроризмге қарсы комиссиялар туралы типтік ереженің негізінде облыстардың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың, ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) әкімдері терроризмге қарсы комиссиялар туралы ережелерді бекітеді.

Қажет болған жағдайда басқа мемлекеттік органдар да өз құзыреті шегінде терроризмге қарсы іс-қимылға қатыса алады.

Жергілікті атқарушы органдар терроризмнің алдын алу, сондай-ақ терроризмге қарсы комиссиялар арқылы тиісті аумақтағы терроризмнің салдарын азайту және (немесе) жою бойынша орталық мемлекеттік органдардың және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының аумақтық бөлімшелерінің қызметін үйлестіреді.

Терроризмге қарсы іс-қимыл жасайтын Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары өз құзыреті шегінде:

мемлекеттік органдар мен ұйымдардың мүмкіндіктерін, сондай-ақ азаматтардың көмегін пайдалана отырып, бір-бірімен өзара әрекеттеседі;

мемлекеттік органдар мен ұйымдардың мүмкіндіктерін, сондай-ақ азаматтардың көмегін пайдалана отырып, бір-бірімен өзара әрекеттеседі;

террористік қызметті анықтауға жататын және осы мемлекеттік органдардың құзіретіне жататын іс-әрекеттерді дайындаудың фактілері мен белгілері туралы хабарлайды және өзара қажетті көмек көрсетеді;

терроризмге қарсы бірлескен операциялар жүргізеді;

ұлттық заңнамаға және халықаралық шарттарға сәйкес терроризмге қарсы іс-қимыл саласында шетел мемлекеттерінің органдарымен, халықаралық құқық қорғау ұйымдарымен ынтымақтастықта болады, Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарға сәйкес Қазақстан Республикасының немесе шет мемлекеттердің аумағында жедел-ізвестіру қызметін жүргізеді.

Заңға сәйкес, жалпы үйлестіруді Ұлттық қауіпсіздік комитеті ведомствоаралық кеңес беру органы – Терроризмге қарсы орталық (ТҚО) тұрғысынан жүзеге асыратын болады, оның құрамына барлық мүдделі министрліктер мен ведомстволардың басшылары кіреді. ҚР ТҚО туралы ережені Қазақстан Республикасының Президенті бекітті, бұл терроризмге қарсы іс-қимылға қатысатын барлық мемлекеттік органдардың үйлестіру тәртібі мен құқығы мен міндеттерін нақты заңнамалық шоғырландыруды, үйлестіру тәртібін қамтамасыз етеді. Бұл сөзсіз ТҚО мәртебесіне және оның қабылдаған шешімдеріне оң әсер етеді.

Аймақтарда тиісті күштер, қаражат пен қаржылық ресурстарға ие облыстар, қалалар мен аудандар әкімдері басқаратын терроризмге қарсы комиссияларды құру маңызды қадам болып табылады.

Терроризмге қарсы комиссиялардың кеңес беру органдары ретіндегі міндеттері және олардың басшыларының жауапкершілігі ел Президенті бекіткен типтік ережемен реттелетін болады. Комиссиялардың құрамын әлеуметтік-экономикалық блок, идеологиялық жұмыс, жастар саясаты және діни бірлестіктермен өзара іс-қимыл, білім беру, денсаулық сақтау, ақпарат, мәдениет, мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың аумақтық бөлімшелері, төтенше жағдайлар, сондай-ақ арнайы және құқық қорғау органдары өкілдерінің арасынан құру ұсынылады.

Терроризм актілерінің тікелей жолын кесу терроризмге қарсы комиссиялардың құзырына кірмейді. Бұл міндеттерді сәйкесінше ҰҚК төрағасы мен аумақтық ұлттық қауіпсіздік органдарының басшылары басқаратын терроризмге қарсы операцияларды дайындау және өткізу жөніндегі республикалық және жедел штабтарға жүктелген.

Осылайша, қазіргі Қазақстанда терроризмге қарсы басқару вертикалы жұмыс істейді.

Терроризмге қарсы іс-қимыл міндеттерін іске асыру мүддесінде халықтың және ықтимал террористік шабуыл объектілерінің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің үш деңгейлі жүйесі енгізілді (2-сурет).

Бірінші деңгей маңызды объектілер тізіміне енген кәсіпорындардағы террористік қауіп-қатерлерге қарсы тұру бойынша атқарушы биліктің аумақтық бөлімшелерімен бірлескен жұмысын қарастырады.

Екінші деңгейде терроризмге қарсы қорғауға жататын объектілер тізіміне енгізілген аймақтық экономика үшін өмірлік маңызы бар салалардың жұмыс істеу қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша шаралар кешені жүзеге асырылады.

Үшінші деңгейде жергілікті жерлерде қауіпті өндірістерде, әлеуметтік маңызы бар нысандарда, халықтың жаппай болуы орындарында терроризм мен басқа да

төтенше жағдайлардың қаупін жою жұмыстары ұйымдастырылған.

Терроризмге қарсы аймақтық комиссиялардың қызметі терроризмге қарсы іс-қимылдың азаматтық технологияларын және терроризмге қарсы іс-әрекетті ақпараттық-насихаттауды енгізуге негізделген, бұл ретте барлық іс-шаралар құқық қорғау органдарымен, кәсіпкерлік субъектілерінің, қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктер басшылығымен тығыз байланыста жүзеге асырылады.

Мемлекеттің терроризмге қарсы әрекетінде жедел және ұзақмерзімді терроризмге қарсы шаралар қажет.

Сурет 2 – Халық пен объектілердің ықтимал террористік шабуылдардан қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі

Террористік қатерлердің алдын алу және терроризм актілерін жасаған немесе дайындаған адамдарды бейтараптандыру мәселелері бойынша барлық бөлімшелердің құқық қорғау органдарының біліктілігін арттыру жедел шаралар болып табылады, стратегиялық объектілердің террористік актілер кезінде бейбіт тұрғындарды қорғау шараларын әзірлеу: мектептердің, мұнай құбырларының, газ құбырларының, сумен жабдықтау және жылыту компанияларының және басқа да объектілердің тиісті қорғалуын қамтамасыз ету, экстремизм мен терроризмді насихаттайтын сайттарды мұқият қадағалау және оларды жабу (Сарсембаев, 2012).

Террористік қауіп-қатерлерді ауыздықтау бойынша ұзақмерзімді

шараларға: қала мен ауыл тұрғындарының кедейлік проблемаларын жеке-жеке зерттеу және ел тұрғындарының осы бөлігінің әл-ауқатын жақсарту, жұмыссыздарға жұмыс табуға көмектесу және әлеуметтік жетістіктерге жету үшін шаралар қабылдау; байлар мен кедейлер арасындағы айтарлықтай теңгерімсіздікті жою бойынша шаралар қабылдау (барлық елдердің, соның ішінде Қазақстанның қылмыстық заңнамасына БҰҰ-ның сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясының «Заңсыз байыту» 20-бабы енгізілуіне бастамашылық жасау); елден шығарылған капиталды қайтара отырып, қашқын банкирлерді және басқа қаржылық қылмыскерлерді экстрадициялауды қамтамасыз ету, елдің оффшорлық аймақтарды жабу жөніндегі халықаралық іс-шараларға

бастамашылығы және қатысуы; орта және жоғары оқу орындарында өмір сүруді қамтамасыз ету мақсатында террористік актілерді жасау кезінде өзін-өзі ұстау білігімен дағдыларына үйрету жатады (Сарсембаев, 2012).

Терроризмге қарсы тиімді іс-қимыл ұйымдастырған кезде әртүрлі мемлекеттік құрылымдардың, олардың арнайы қызметтері мен құқық қорғау органдарының, азаматтық қоғам институттарының бірлескен күш-жігері қажет.

Сонымен бірге:

- Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздік органдары жедел-ізвестіру шараларын жүргізеді және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес мемлекеттік органдардың дәлелді қорытындылары бойынша өз іс-әрекеттерімен қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігіне қауіп төндіретін немесе зиян келтіретін шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың кіруіне жол бермейтін шаралар қабылдайды.

- Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары жедел-ізвестіру қызметін, қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі атқарушылық және әкімшілік функцияларды жүзеге асырады, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өз іс-әрекеттерімен қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігіне қауіп төндіретін немесе зиян келтіретін шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды республикадан шығаруды жүзеге асырады.

- Әскерлердің жауынгерлік дайындығында қарулы қақтығыстар аймақтарындағы іс-қимылдың ерекшеліктерін және терроризмге қарсы операцияны жүргізу кезінде толығырақ ескеру қажет, бөлімшелерді, командалық бекеттер мен тыл бөлімдерін өздігінен жоғары маневрлік қорғауға дайындығын арттыруға ерекше назар аудару қажет.

Терроризмге қарсы операция барысында әскери құрамалар мен бөлімдердің тактикасы дәстүрліден ерекшеленетінін есте ұстаған жөн. Заңсыз қарулы құрамалар болып табылатын террористік топтардың әрекеттері диверсиялық және террористік операциялардың қағидаларына негізделген, олардың негізгілері ашық

жерлерде тікелей қақтығыстарды болдырмау; тактикалық тұрғыдан тиімді жерлерде өрт сөндірушілерін құра отырып, негізінен шағын отрядтардың әрекеттері; миналар мен миналарды кеңінен қолдану болып табылады. Осыны ескере отырып, бұқтырмамен күреске; тосын рейдтер мен диверсиялардың және террористік әрекеттердің алдын алу; қаладағы шабуыл әрекеттері; аймақты мұқият бақылау; мергендерге қарсы күрес; елді-мекендерде, жолдарда патрульдік қызметті жүзеге асыру; өткізу пункттерін орнату және т.б. ерекше назар аудару керек.

Сонымен қатар, «Қазіргі кезеңде террористік қызметтің субъектілері өз мақсаттарына террористік қылмыстарды ұйымдастырумен, дайындаумен және жасаумен ғана емес, сонымен қатар халықтың санасына, жеке әлеуметтік топтар мен белсенді ақпараттық әсер ету арқылы қол жеткізуге тырысуда. Өйткені халық санасына әр түрлі жағымсыз түсініктерді насихаттайтын адамдар бар, соның салдарынан қорқыныштың пайда болуы, террористерге жеңілдік беруге дайын болу, сондай-ақ терроризм идеологиясына, террористік қызметтің мақсаттарына, нысандары мен әдістеріне келісім мен қолдау көрсету орын алады» (Сидненко, 2019). Осыған орай тұрғындар арасында кең түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажет.

Терроризмге қарсы іс-қимыл тәжірибесін талдаудан келесі қорытындылар жасауға болады:

- 1) қарапайым жағдайда азаматтық билік міндеті болып табылатын әскери бөлімдер мен бөлімшелер азаматтық органдардың құзыретіндегі әскери, барлау, полиция, әкімшілік және басқа да міндеттерді шешуге дайын болуы керек;

- 2) Қарулы Күштердің алдында жауды, әсіресе террористік ядроны физикалық түрде жою ғана емес, сонымен қатар саяси мақсаттарға жету мүмкін емес жағдайлар жасау міндеті тұр;

- 3) командирлер үнемі қарамағындағыларға моральдық-психологиялық дайындық жүргізуі керек;

- 4) Қарулы Күштер тек мемлекеттік мүдде тұрғысынан ғана күш қолдануы керек;

- 5) Қарулы Күштердің қоғаммен және жергілікті тұрғындармен өзара іс-қимылын

қамтамасыз ету өте маңызды.

Сонымен, Қазақстанда қауіпсіздік субъектісі ретінде терроризмге қарсы күресте оларды жүйелі түрде қолдана отырып, терроризмге қарсы жедел және ұзақмерзімді шараларды жүзеге асыру қажет.

Жаңа саяси жағдайларда мемлекеттің әскери қауіпсіздігін қамтамасыз ету мүддесінде терроризмге қарсы іс-қимыл бойынша Қазақстан Республикасының мемлекеттік және әскери басқару органдарының қызметін жетілдірудің объективті қажеттілігі туындайды. Бұл үшін әртүрлі мемлекеттік құрылымдардың, арнайы қызметтер мен құқық қорғау органдарының, сондай-ақ азаматтық қоғам институттарының бірлескен күш-жігері қажет.

Қазіргі заманғы терроризмге қарсы іс-қимыл бойынша Қазақстан Республикасының мемлекеттік және әскери басқару органдарының қызметінің ерекшелігі өзара әрекеттесудің жоғары деңгейіне жету болып табылады. Бұл негізінен қазіргі заманғы терроризмге қарсы іс-қимыл бойынша Қазақстан Республикасы мемлекеттік және әскери басқару қызметінің жаңа тұжырымдамалық моделінің негізі болып табылады.

Терроризмге қарсы іс-қимыл жасайтын Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары өз құзіреті шегінде мемлекеттік органдар мен ұйымдардың мүмкіндіктерін, сондай-ақ азаматтардың көмегін пайдалана отырып, өзара іс-қимыл жасайды.

Терроризмге қарсы тиімді іс-қимыл ұйымдастырған кезде әртүрлі мемлекеттік құрылымдардың, олардың арнайы қызметтері мен құқық қорғау органдарының, азаматтық қоғамды

басқару институттарының бірлескен күш-жігері қажет. Терроризмге қарсы күресте қоғам, оның ішінде ғылыми орта, бұқаралық ақпарат құралдары, қоғамдық және саяси партиялар, ұйымдар мен қозғалыстар, ұлттық, діни және жастар бірлестіктері де маңызды рөл атқара алады. Сонымен қатар, ардагерлер қоғамдық бірлестіктерінің әлеуеті пайдаланылмайды. Азаматтық қоғам саласындағы нақты жұмыс адам құқығы мен ардагерлер ұйымдарын біріктірудің маңыздылығын көрсетеді. Бүгінгі күні мемлекеттік қызметкерлер мен жастар ортасы арасындағы байланыс арналарын, сондай-ақ өзекті мәселелер мен оларды шешу жолдарын талқылауға арналған ақпараттық алаңдарды құру өте маңызды.

Ел тұрғындарының көпұлтты құрамын және соған байланысты ұлтаралық қатынастар саласынан шығатын террористік және экстремистік қауіп-қатерлердің болуын ескере отырып, Қазақстанда тұратын ұлттық қауымдастықтардың басшыларымен және өкілдерімен қажетті қарсы насихаттауды қамтамасыз ету мақсатында үнемі өзара байланыс орнату маңызды болып көрінеді.

Терроризмге қарсы комиссия қолдауымен әлеуметтік зерттеулер жүргізу қажет. Олардың нәтижелері бойынша білім беру ұйымдарында ақпараттық-әдістемелік жинақтарды әзірлеп, тарату жөн.

Осылайша, Қазақстанда қауіпсіздік субъектісі ретінде терроризммен күресте терроризмге қарсы іс-қимылда ұсынылған жедел және ұзақмерзімді шараларды жүйелі түрде үш деңгейде, яғни, мемлекеттік, аймақтық және жергілікті қолданған кезде жүзеге асыру қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- Санистебан, Л. (2008). *Основы политической науки*. 359 с.
Қазақстан Республикасының Парламенті. (1999, 13 шілде). *Қазақстан Республикасының «Терроризмге қарсы әрекет туралы» Заңы, №416*. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013957#pos=652;-60
Губайдуллин, О. (2019). Қазақстанда алғаш рет 1992 жылы ақпанда адамдарды кепілге алу: бұл қалай болды. *Медиа портал Караван*. <https://www.caravan.kz/gazeta/pervyyj-zakhvat-zalozhnikov-v-kazakhstane-v-fevrale-1992go-kak-eh-to-bylo-87121/>
Чеботарев, А. (2016). Қазақстандағы экстремизм: қазіргі жағдай және қарсы әрекет ету мәселесі. *Central Asian Bureau for Analytical Reporting* <https://cabar.asia/ru/andrej-chebotarev-ekstremizm-v-kazakhstane-sovremennoe-sostoyanie-i-voprosy-protivodejstviya>
Бельков, О. А. (2010). Духовные основы и факторы национальной безопасности. *Безопасность России - 2011. Экспертно-аналитическое обозрение*. 343 с.
Қазақстан Республикасының Президенті. (2017). *Қазақстан Республикасының әскери доктринасы*. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1700000554>

- Сарсембаев, М. А. (2012). Казахстанское и международное право в борьбе с терроризмом. *Вестник Института законодательства РК*, 2(26), 97-102.
- Сидненко, Г. Ф. (2019). *Информационное противодействие терроризму: политологический аспект*. 220 с.

REFERENCES

- Sanisteban, L. (2008). *Osnovy politicheskoy nauki* [Fundamentals of political science]. 359 p. (in Russian).
- Parliament of the Republic of Kazakhstan. (1999, July 13). *Kazakhstan Respublikasynyn «Terrorizmge karsy areket turaly» Zany* [Law of the Republic of Kazakhstan "On countering terrorism"], №416. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013957#pos=652;-60. (in Kazakh).
- Gubajdulin, O. (2019). Kazakhstanda algash ret 1992 zhyly akpanda adamdardy kepilge alu: bul kalaj boldy. *Media portal Karavan*. [Taking people hostage for the first time in Kazakhstan in February 1992: how it happened. *Media portal Caravan*.]. <https://www.caravan.kz/gazeta/pervyj-zakhvat-zalozhnikov-v-kazakhstane-v-fevrale-1992go-kak-eh-to-bylo-87121/>. (in Russian).
- Chebotaev, A. (2016). Kazakhstandagy ekstremizm: kazirgi zhagday zhane karsy areket etu maselesi [Extremism in Kazakhstan: its Current Condition and Counteraction Issues]. *Central Asian Bureau for Analytical Reporting*. <https://cabar.asia/ru/andrey-chebotarev-ekstremizm-v-kazakhstane-sovremennoe-sostoyanie-i-voprosy-protivodejstviya>. (in Russian).
- Bel'kov, O. A. (2010). Duhovnye osnovy i faktory nacional'noj bezopasnosti [Spiritual foundations and factors of national security]. *Bezopasnost' Rossii - 2011. Jekspertno-analiticheskoe obozrenie* [Security of Russia-2011. Expert and analytical review]. 343 p. (in Russian).
- President of the Republic of Kazakhstan. (2017). *Kazakhstan Respublikasynyn askeri doktrinasyny* [Military doctrine of the Republic of Kazakhstan]. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1700000554>. (in Russian).
- Sarsembayev, M. A. (2012). Kazahstanskoe i mezhdunarodnoe pravo v bor'be s terrorizmom [Kazakhstan and International Law in combating terrorism]. *Vestnik Instituta zakonodatel'stva RK* [Bulletin of the Institute of Legislation], 2(26), 97-102. (in Russian).
- Sidnenko, G. F. (2019). *Informacionnoe protivodejstvie terrorizmu: politologicheskij aspekt* [Informational counteraction to terrorism: a political aspect]. 220 p. (in Russian).

PECULIARITIES OF STATE AND MILITARY MANAGEMENT TO COUNTER TERRORISM IN MODERN KAZAKHSTAN

Baurzhan ABZHANOV, Doctor of Philosophy (PhD), Chief of the Military Institute of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk, Kazakhstan, vno@vivv.kz

ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО И ВОЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ТЕРРОРИЗМУ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Бауржан АБЖАНОВ, Доктор философии (PhD), Начальник Военного института Национальной гвардии Республики Казахстан, г. Петропавловск, Республика Казахстан, vno@vivv.kz